

K padesátiletému jubileu Billingsovy ovulační metody

ŠIPROVÁ H., ŠIPR K.

Těm, kteří věří na náhody poskytuje příležitost k přemýšlení obdivuhodná časová souhra mezi postupným poznáváním fyziologie ženského cyklu, které umožňuje spolehlivě využívat přirozeně se vyskytující periodicity plodnosti ženy k předcházení početí, a nebývale prudkým poklesem novorozenecké a dětské úmrtnosti.

Uběhlo již téměř 150 let od doby, kdy N. T. Smith poprvé upozornil, že k otěhotnění dojde nejpravděpodobněji tehdy, je-li v děložním hrdle přítomen řídký hlen¹. Větší pozornost změnám hlenu děložního hrdla se pak věnovala přibližně od poloviny minulého století.

Manželé Billingsovi a moderní plánování rodičovství

Australský neurolog John J. Billings se začal zabývat problematikou plánovaného rodičovství od roku 1953, od kdy se podílel na poradenské činnosti Catholic Family Welfare Bureau v Melbourne. Zpočátku doporučoval určovat plodná a neplodná období kombinací pravidel metody kalendářní a teplotní, přesto již v publikaci *Ovulační metoda*, která vyšla v roce 1964², kladl značný důraz na sledování hlenového příznaku.

John Billings tedy vyšel z obdobných základů jako přibližně ve stejné době Josef Rötzer v Rakousku. Oba lékaři postupovali nezávisle na sobě, a zatímco dr. Rötzer přivedly výzkumy k formulaci symptotermální metody, John Billings kladl postupně stále větší důraz na sledování změn hlenu děložního hrdla.

Vynikajícího spolupracovníka našel J. Billings v profesoru Jamesi Brownovi, který měl zkušenosti s určováním ovariálních a hypofyzárních hormonů v krvi a v moči. V roce 1965 se pak k dříve čistě mužskému týmu Catholic Family Welfare Bureau připojila manželka Johna Billingse Evelyn Billingsová. Snadněji získávala důvěru žen, které se přicházely poradit ohledně plánovaného rodičovství, a významně přispěla k tomu, že se při vysvětlování metody věnovala stále větší pozornost subjektivním pocitům ženy a méně se hovořilo o objektivním pozorování hlenu hmatem či zrakem.

Významným momentem v šíření ovulační metody bylo rozhodnutí manželů Billingsových podílet se s spolu paní Mercedes Wilsonovou na propagaci

¹ SMITH W.T. *The pathology and treatment of leucorrhoea*. London: Churchill, 1855

² BILLINGS J.J., *The Ovulation Method*. Melbourne: Advocate, 1964.

přirozeného plánování rodičovství v Guatemale a se sestrou Cosmas Weissmannovou v Tongu.

Cenný podnět pro rozvoj teoretických základů ovulační metody poskytla Mezinárodní konference o přirozeném plánování rodičovství v Kolumbii v roce 1977. Při této konferenci navázaná spolupráce prof. J. Billingse s profesorem biofyziky na Univerzitě v Umea ve Švédsku Erikem Odebladem totiž vedla až k vydání publikace Světové zdravotnické organizace o přirozených metodách plánovaného rodičovství.

Sledováním změn hleny děložního hrdla v průběhu ženského cyklu se zabývalo více autorů. John a Evelyn Billingsovi však pro určování plodných a neplodných období vypracovali jednoduché pokyny, dobře srozumitelné i pro ženy v rozvojových zemích. Na spolehlivost Billingsovy ovulační metody existují rozdílné názory a Pearlův těhotenský index je v různých sestavách udáván velmi odlišně, od nuly až do vysokých a pro praktické využití zcela nepřijatelných hodnot. Lepší zprávy přitom přicházejí především z „rozvojových“ zemí světa³.

Sledování pocitu vlhkosti je ovšem také součástí metod, které kromě hlenového příznaku využívají k určování plodných a neplodných období současně dalších známek ovulace, zvláště změn bazální tělesné teploty. Vypracováním ovulační metody tedy manželé Billingsovi nepřímo přispěli k rozvoji i jiných způsobů přirozeného plánování rodičovství.

První popis Billingsovy ovulační metody v české literatuře

Politické uvolnění roku 1968 bylo příležitostí k mnoha aktivitám. Jednou z nově vzniklých institucí se stalo Dílo koncilové obnovy (DKO), později prohlášené za „kontrarevoluční“ organizaci. DKO vznikalo v Olomouci a později bylo formálně ustaveno 5.7.1968 na Velehradě.

Při Arcidiecézním DKO v Olomouci byla ustavena Sekce křesťanského manželství. Vezmeme-li v úvahu, že encyklika *Humanae vitae* byla vydána 25.7.1968, ani nepřekvapuje, že se brzo ukázala potřeba mít k dispozici také česky psanou příručku o přirozeném plánování rodičovství. P. Z. Bordovský sepsal část teologickou a Dr. K. Šipr část lékařskou publikace *Odpovědné rodičovství*, kterou pak vydal Arcidiecézní ordinariát.

³ Nejnovější zpráva z Číny hovoří o tom, že u skupiny 992 žen, které se při předcházení početí řídily Billingsovou ovulační metodou po dobu jednoho roku, došlo k otěhotnění v 5 případech, tedy u 0,5% žen.

QIAN, SZ., ZHANG, D.W., ZUO, HZ aj, Evaluation of the Effectiveness of a Natural Fertility Regulation Programme in China. *Bullet. Ovulation Method Research and Reference Centre of Australia*. 27, 2000, č. 4. viz též www.woomb.org/omrrca/bulletin/vol27/no4.

Přišla doba normalizace, činnost DKO byla utlumena, potřeba dalších výtisků příručky o přirozeném plánování rodičovství však přetrvávala. Autor lékařské části Odpovědného rodičovství proto nabídl svůj text Státnímu zdravotnickému nakladatelství, které si vyžádalo posudek tehdejšího hlavního odborníka České republiky pro porodnictví a gynekologii doc. Miloslava Vojty. Ten se vyjádřil jednoznačně: doporučuji publikaci vydat co nejdříve a v nejvyšším možném nákladu.

V období několika let pak příručka K. Šipra *Přirozené plánování rodičovství* vyšla ve třech vydáních o celkovém nákladu 135.000 výtisků. Již v prvním vydání z roku 1972 byla přitom mezi doporučenou literaturou uvedena také publikace J. Billingse *The Ovulation Method*. Ve třetím vydání pak K. Šipr předložil návod na používání Billingsovy ovulační metody jako samostatnou část příručky pod označením *Hlenová metoda*, a připojil také instruktivní barevné tabulky. Když krátce poté Dr. J. Billings v Ružomberoku u Horváthů publikaci podepisoval, měl právě z tabulek největší radost.

V devadesátých letech došlo k přepracování knihy a jejímu vydání pod názvem *Přirozené a spolehlivé plánování rodičovství*. To již ovšem nebyly jednotlivé postupy kladeny vedle sebe, ale byl předložen komplexní návod na používání symptotermální metody, která je dodnes v prestižních učebnicích gynekologie označována jako jeden z nejspolehlivějších způsobů regulace početí.

Bytový seminář u Horváthů

Poznatky o Billingsově „hlenové“ metodě (jejím autorem důsledně označované jako *metoda ovulační*) k nám samozřejmě pronikly krátce po jejich zveřejnění. Zásluha o širší uvedení Billingsovy metody na Slovensko i do českých zemí však přísluší MUDr. Štefanu Horváthovi a jeho manželce MUDr. Monice Horváthové. V roce 1986 se totiž u Horváthů konal bytový seminář, jehož hlavními aktéry byli prof. John Billings a Dr. Evelyn Billingsová.

Za totality bylo zakázáno vše, co nebylo povoleno. Mezi účastníky setkání bylo dosti těch, kteří měli za sebou osobní zkušenosti se Státní bezpečností, při setkání proto byla dodržována pravidla konspirace. Informace o přípravě semináře byly předávány jen osobně a k Horváthům se přicházelo maximálně ve dvojicích (šlo zpravidla o manželské páry), a to ve čtvrt-hodinových časových intervalech. Autor těchto řádků však přece neodolal pokušení a pořídil několik fotografických záběrů, kterých bylo možno nyní využít pro toto číslo Scripta bioethica.

Manželé Horváthovi byli vzácně pohostinní a John i Evelyn Billingsovi nesmírně milí, takže na setkání v Ružomberoku snad u všech zůstaly jen ty nejhezčí vzpomínky.

Miniinterview

Redakce Scripta bioethica se zeptala Dr. Štefana Horvátha zeptali na jeho osobní vzpomínky na „Billingsovce“.

Štefan Horváth: *Prvý kontakt s manželmi Billingsovými som mal v roku 1984 na konferencii v Chorvátsku. Vtedy prijali pozvanie na návštevu Slovenska, ktorá sa uskutočnila prvýkrát na jar roku 1986 a prebehli s nimi tri ilegálne stretnutia v Bratislave, Ružomberku a Prešove. Roku 1988 opäť navštívili Československo a okrem viacerých tajných seminárov na Slovensku a v Olomouci mali aj verejnú prezentáciu na Urologickej klinike v Prahe. V septembri 1990 v ovzduší znovunadobudnutej slobody viedli v Dolnom Kubíne výučbový seminár s veľkou účasťou vrátane vtedajšieho ministra zdravotníctva. Naposledy navštívili Slovensko počas Medzinárodného kongresu o humanizácii zdravotníctva v Bratislave roku 1991. Všetci, ktorí mali príležitosť poznať manželov Billingsových, boli nielen obohatení novými vedomosťami, ale aj okúzlení ich ľudským prístupom k citlivým otázkam intímneho života manželov.*

V týchto dňoch sa John a Lyn Billingsovi dožívajú v dobrom zdraví a v plnej aktivite 85 rokov života. Patrí im uznanie a vďaka za ich celoživotné dielo a pranie mnohých šťastných rokov v kruhu rodiny a spolupracovníkov.